

ODDLUŽENÍ V ČESKÉ REPUBLICE – PŘÍJMY DLUŽNÍKŮ, VÝŠE JEJICH DLUHU A STRUKTURA VĚŘITELŮ¹

Jan Hospodka, Ondřej Buben, Jiří Šimůnek, Monika Randáková*

Abstract

Debt Relief in the Czech Republic – Analysis of Income, Overall Debt and Creditor Structure of the Debtors

This paper analyses debtors who proposed for a debt relief in a period between 1. 1. 2012 and 31. 12. 2013. Topic of debt relief has been already researched in Moravian and Silesian regions, therefore this paper concentrates mainly on Bohemian regions. The possibility of debt relief (personal bankruptcy in other words) for debtors has been in Czech legislation since year 2008 and number of personal bankruptcies has been considerably rising ever since. This paper presents only a part of ongoing research and therefore comprise only certain characteristics, such as the level and structure of debtor's income, the amount of their debt and also structure of their creditors. The data and the results of the research are analysed and compared among regions.

Keywords: bankruptcy, debtors, Czech Republic

JEL Classification: G33, K35, M41

Úvod

Osobní bankrot a možnost pro dlužníky, kteří nejsou schopni zaplatit své dluhy, podstoupit oddlužení je výsledkem nové insolvenční legislativy, která je v České republice platná od roku 2008. Zavedení tzv. sanačního způsobu řešení insolvence vyšlo z inspirace v zahraničních právních systémech, zejména z toho německého a amerického [Frelichová, 2008].

Možnost oddlužení v legislativě státu je do určité míry znakem jeho vyspělosti, kdy stát poskytuje svým občanům ochranu před úplným zbídačením, nabádá k vyšší ekonomické aktivitě, do určité míry chrání zájmy a práva věřitelů a přibližuje rizikové podmínky pro osoby z různých obchodních aktivit. Na druhou stranu vyzývá fyzické osoby k přeceňování svých finančních možností a vytváří podmínky pro zneužívání systému při předčasném vyhlášení bankrotu při vlastnění skrytých aktiv. To vede ke zdražování úvěrů a tím i k snížení jejich dostupnosti [Paskevicius a Jurgaityte, 2015].

Výzkum, jenž je předmětem tohoto článku, se zabývá pouze dlužníky, kteří byli se svým návrhem na povolení oddlužení u příslušného krajského soudu úspěšní. Struktura dlužníků a jejich charakteristika byla již částečně zkoumána ve výzkumech týkajících se především Moravy a Slezska (výzkum byl prováděn doc. Ing. Marií Pasekovou, Ph.D.).

1 Článek je zpracován jako jeden z výstupů projektu F1/100/2014 s podporou Interní grantové agentury Vysoké školy ekonomické v Praze.

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví (xhosj00@vse.cz; xbubo00@vse.cz; xsimj76@vse.cz; monika.randakova@vse.cz).

Z toho důvodu se náš výzkum věnuje pouze zbytku České republiky, resp. českým krajům. Vyjma krajů na Moravě a ve Slezsku je v České republice celkem devět krajů:

- Praha,
- Středočeský kraj,
- Jihočeský kraj,
- Plzeňský kraj,
- Karlovarský kraj,
- Ústecký kraj,
- Liberecký kraj,
- Pardubický kraj,
- Královéhradecký kraj.

Návrhy na povolení oddlužení jsou vyřizovány místně příslušnými krajskými soudy. Protože krajské soudy nejsou ve všech krajích, spadá v případě některých soudů pod jejich jurisdikci více krajů. Není proto vždy možné definovat data a závěry o dlužnících z každého konkrétního kraje. To se týká zejména Plzeňského a Karlovarského kraje, jelikož oba spadají pod Krajský soud v Plzni. Kraje jsou v České republice samosprávnými celky a navzájem se v mnohých ohledech liší, proto se na ně musí odděleně i nahlížet. Především se jedná o rozdíly ve mzdách a nákladech na bydlení, hromadnou dopravu, dojíždění do práce, ale také v oblasti pracovních příležitostí, které kraje nabízí [Roback, 1988].

Hlavním cílem výzkumu je tedy identifikace rizikových skupin dlužníků v jednotlivých krajích v porovnání s demografickou strukturou obyvatelstva. Výsledky výzkumu mohou sloužit jak bankovním či nebankovním subjektům při schvalovacích procesech u poskytování úvěru, tak k šíření obecného povědomí o oddlužení a snaze mu předcházet. Na začátku výzkumu se stanovila hypotéza, že více než 90 % dlužníků má část svého dluhu vůči nebankovní finanční instituci.

1. Oddlužení

Jak již bylo zmíněno, osobní bankrot (neboli oddlužení) je způsobem řešení úpadku dlužníka, který ve zvýšené míře zohledňuje sociální aspekty před ekonomickými hledisky. V porovnání s konkurzem je smyslem oddlužení prominutí části celkového dluhu a také restrukturalizace jeho splátek tak, aby bylo pro dlužníka reálné stanovený dluh splatit, a tím mu umožnit „nový start“ a jeho opětovné zapojení do společnosti. Aby tohoto mohl dlužník dosáhnout, musí splňovat podmínky úpadku: musí získat více než jednoho věřitele; jeho dluhy musí být více než 30 dní po splatnosti; a musí být naplněna podmínka neschopnosti je splácet [Smrčka, 2011]. Insolvenční zákon neschopnost splácet své dluhy definuje následovně [Zákon, 2006]:

- Pokud dlužník zastavil platby podstatné části svých peněžitých závazků, nebo
- je neplní po dobu delší 3 měsíců po lhůtě splatnosti, nebo
- není možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných peněžitých pohledávek vůči dlužníku výkonem rozhodnutí nebo exekucí, nebo
- nesplnil povinnost předložit seznamy uvedené v § 104 odst. 1, kterou mu uložil insolvenční soud.

Je také důležité zmínit, že oddlužení je primárně určeno pro nepodnikatelské subjekty (zejména fyzické osoby). Na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze [NS, 2011] je ovšem od roku 2010 možné podstoupit oddlužení i tehdy, pochází-li část dluhů z podnikání dlužníka, pokud k tomu věřitelé svolí. Dále je nutné, aby dlužník pravdivě popsal svou situaci i to, jak se do ní dostal, prokázal své čestné úmysly a skutečnost, že je schopný zaplatit alespoň 30 % svého celkového dluhu. Právě to je minimum, které musí dlužník splatit, aby bylo jeho oddlužení úspěšně dokončeno.

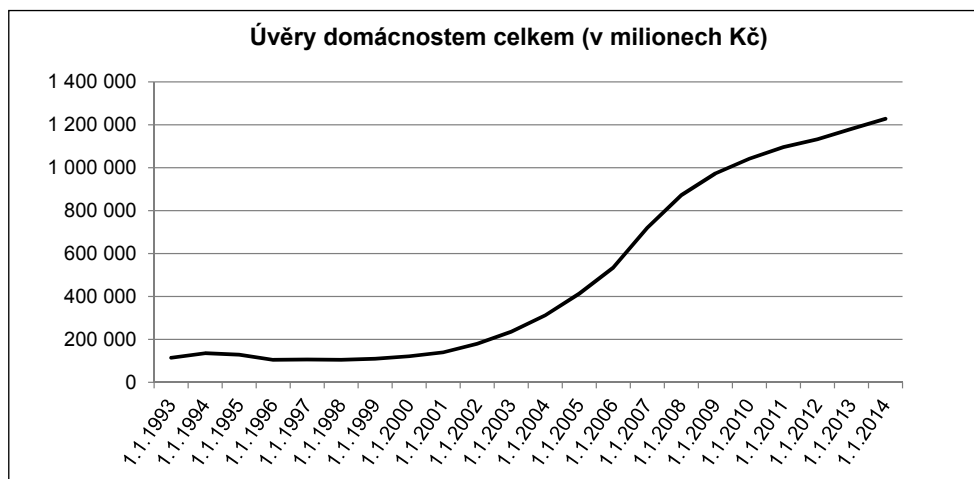
Po vyhodnocení návrhu na povolení oddlužení soudem a jeho samotném povolení je dlužník chráněn proti dalším úrokům a poplatkům, které vycházejí z již existujících dluhů. Každému dlužníkovi je přiřazen insolvenční správce, který od tohoto momentu kontroluje dlužníka a dohlíží nad jeho ekonomickou aktivitou a nad celým insolvenčním procesem. Je důležité zmínit, že oddlužení může mít poměrně zásadní vliv na zdraví dlužníka. Kanadská studie [Savu et al., 2016] prokázala kladnou korelaci mezi zapojením do procesu oddlužení a zdravím dlužníka. Jako konkrétní příklad studie zmiňuje zvýšený počet infarktů u jedinců, kteří procházejí osobním bankrotem. Dá se ale předpokládat, že zhoršené zdraví nesouvisí až tolik se samotným osobním bankrotem, jako spíše s celkovou životní situací dlužníků s ohledem na jejich finanční situaci.

Existují dvě metody provedení oddlužení. Pouze nepatrná část dlužníků splatí dluh nebo jeho část zpeněžením svého majetku. Oproti tomu naprostá většina dlužníků zvolí druhou možnost, která spočívá ve splacení svého dluhu pomocí splátkového kalendáře. Ten může trvat až pět let, během nichž dlužníci ze své mzdy dostávají pouze životní minimum a celý zbytek jejich mzdy je odebrán insolvenčním správcem, který ho použije na soudní výlohy, svou odměnu a především na splacení části dluhu. Jakkoliv se může pět let zdát jako poměrně dlouhá doba a až příliš velké usnadnění situace dlužníků, v jiných zemích je toto období často ještě delší. V Irsku může splácení pomocí splátkového kalendáře trvat až 12 let, v Německu pak šest let, během kterých má dlužník velice málo vlastních práv a legislativa dává věřitelům možnost od dlužníků získat tolik peněz, kolik to jenom jde [Draghici, 2015]. Obě metody lze také kombinovat, pokud to zvýší šanci na větší uspokojení věřitelů [Hášová a Moravec, 2013]. Splácení může trvat i méně než pět let, pokud se dlužníkovi podaří celý dluh splatit dříve.

2. Výběr vzorku

Od zavedení oddlužení v České republice stoupá každý rok počet návrhů na povolení oddlužení – po několik let v řadě stoupal ročně o více než 30 %. Příčin, které tento zájem vysvětlují, je několik. Za prvé, v České republice je stále ještě obyvatelstvo zatíženo poměrně nízkou finanční gramotností, a to zejména starší část populace a část populace bez vysokoškolského vzdělání. Za druhé, celkové množství úvěrů poskytnutých domácnostem se v průběhu času zvyšuje. Zejména od roku 2000 rostla zadluženost domácností dramatickým způsobem, jak ukazuje graf 1.

V letech 2012 a 2013 bylo v insolvenčním rejstříku registrováno přes 34 tisíc dlužníků, kteří žádali o povolení osobního bankrotu ve zkoumaných regionech. Protože jsou všechna data dostupná pouze ve formátu pdf, bylo nutné návrh a jeho přílohy u každého dlužníka ručně otevřít a nalézt v něm veškeré informace, které byly v rámci výzkumu relevantní.

Graf 1 | Vývoj úvěrů v České republice

Zdroj: [ČNB, 2016]

Protože mnoho dlužníků podalo návrh na povolení oddlužení během sledovaného období vícekrát, bylo nutné vzorek upravit tak, aby nepodával zkreslené výsledky. Seznam dlužníků byl proto očištěn, aby v něm každý dlužník figuroval pouze jednou. V dalším výzkumu bylo přihlíženo pouze k dlužníkům, kteří byli se svým návrhem úspěšní.

Vzhledem k celkovému počtu dlužníků bylo zkoumáno pouze 10 % s tím, že při jejich chronologickém seřazení (tedy podle toho, v jakém pořadí podali v období mezi 1. 1. 2012 a 31. 12. 2013 svůj návrh na povolení oddlužení) byl analyzován každý desátý dlužník. Na základě předchozích výzkumů v některých krajích, v nichž bylo zkoumáno 100 % všech dlužníků, bylo zjištěno, že vzorek o velikosti 10 % poskytuje dostatečně správné a přesné výsledky, které jsou ve shodě s těmi získanými ze 100 % vzorku. Následující tabulka ukazuje množství dlužníků v každém kraji, velikost 10% vzorku a podíl úspěšných žadatelů.

Tabulka 1 | Výběr vzorku v jednotlivých regionech

Kraj	Počet dlužníků	10% vzorek	Úspěšné návrhy	Míra úspěšnosti	Podíl zkoumaných dlužníků
Praha	2 389	239	179	75 %	7 %
Královéhradecký kraj	4 472	448	370	83 %	8 %
Pardubický kraj	2 851	286	230	80 %	8 %
Plzeňský kraj	6 359	636	527	83 %	8 %
Liberecký kraj	1 926	193	145	75 %	8 %
Středočeský kraj	5 769	577	465	81 %	8 %
Ústecký kraj	7 330	733	632	86 %	9 %
Jihočeský kraj	3 418	342	284	83 %	8 %

Zdroj: vlastní výzkum

3. Metodologie

Veškerá data týkající se dlužníků a věřitelů byla získána z insolvenčního rejstříku Ministerstva spravedlnosti České republiky. Tento rejstřík obsahuje data o každém návrhu na oddlužení, ať již byl tento návrh podán dlužníkem nebo věřitelem. Analyzované období počínalo 1. 1. 2012 a končilo 31. 12. 2013 s tím, že u veškerých dlužníků, kteří v tomto období žádali o osobní bankrot neúspěšně, avšak byli úspěšní v roce 2014, bylo přihlédnuto k jejich úspěšnému návrhu. Pokud ovšem nebyli úspěšní ani do 31. 12. 2014, byl zdrojem dat jejich poslední neúspěšný návrh do 31. 12. 2014.

V souvislosti se zaměřením tohoto článku byly o každém dlužníkovi zjišťovány informace týkající se jeho příjmů, výše jeho dluhu a struktury jeho věřitelů. V případě příjmů bylo zjišťováno, jaká je dlužníková čistá, případně hrubá mzda (u některých dlužníků, kteří uváděli pouze svou hrubou mzdu, došlo k přepočtení této na čistou pomocí standardních úprav), případně jak velký podíl jeho příjmů tvoří důchod nebo sociální dávky a dary. Věřitelé byli pro účely tohoto výzkumu rozděleni do tří skupin: bankovní instituce, nebankovní finanční instituce a ostatní.

4. Výsledky výzkumu

Následující část textu prezentuje výsledky probíhajícího výzkumu fyzických osob podstupujících proces oddlužení se zaměřením na jednotlivé kraje v Čechách a jejich vzájemné porovnání.

Jedním z možných kritérií analýzy dlužníků a důvodů jejich potřeby oddlužení, jsou dosahované příjmy. Tabulka 2 uvádí průměrné příjmy dlužníků v jednotlivých krajích, zjištěné během výzkumu, a porovnává je s průměrnou mzdou obyvatel v těchto krajích. Je s podivem, že průměrná měsíční mzda dlužníků nedosahuje ani dvou třetin průměrné mzdy obvyklé v jejich krajích. Z tabulky také vyplývá, že nejvyšší průměrnou mzdu mají nejen obyvatelé Prahy, ale i dlužníci, kteří úspěšně podali žádost o oddlužení v hlavním městě České republiky. Naopak nejnižší průměrné příjmy mají dlužníci v Plzeňském kraji, přestože podle statistického úřadu byl tento v roce 2013 třetím krajem s nejvyšší průměrnou mzdou v Čechách.

Tabulka 2 | Průměrná mzda v jednotlivých krajích v roce 2013

Kraj	Ø příjmy dlužníků	Ø Průměrná mzda v krajích
Praha	16 778,65 Kč	32 734,00 Kč
Královehradecký kraj	14 585,88 Kč	23 084,00 Kč
Pardubický kraj	14 302,75 Kč	22 843,00 Kč
Plzeňský kraj	11 380,90 Kč	24 578,00 Kč
Liberecký kraj	15 829,38 Kč	23 900,00 Kč
Středočeský kraj	15 059,51 Kč	25 432,00 Kč
Ústecký kraj	12 637,44 Kč	23 374,00 Kč
Jihočeský kraj	14 227,56 Kč	23 099,00 Kč
Celkem	13 775,83 Kč	25 656,00 Kč

Zdroj: ČSÚ

Při analýze příjmů a struktury dlužníků bylo mj. zjištěno, že průměrné příjmy mužů jsou ve všech krajích výrazně vyšší než příjmy opačného pohlaví, a to v průměru o dva a půl tisíce Kč (viz tab. 2). Do jisté míry se tím potvrzuje existence genderové diskriminace na dnešním trhu práce, kdy jsou ženy znevýhodňovány nejen při výběrových řízeních, ale i při finančním ohodnocení za stejnou práci, jakou odvádí jejich mužský protějšek. Přestože se v těchto ohledech dosahuje pokroku, ke stoprocentní rovnosti na trhu práce mezi muži a ženami vede ještě dlouhá cesta.

Tabulka 3 | Přehled průměrných měsíčních příjmů dlužníků podle pohlaví a po jednotlivých krajích

Kraj	Muži	Ženy	Průměrná mzda dlužníka v kraji
Praha	18 853,73 Kč	15 414,47 Kč	16 778,65 Kč
Královehradecký kraj	16 349,25 Kč	12 879,08 Kč	14 585,88 Kč
Pardubický kraj	15 323,10 Kč	13 246,27 Kč	14 302,75 Kč
Plzeňský kraj	12 281,83 Kč	10 672,37 Kč	11 380,90 Kč
Liberecký kraj	17 974,21 Kč	13 332,42 Kč	15 829,38 Kč
Středočeský kraj	16 313,74 Kč	14 061,93 Kč	15 059,51 Kč
Ústecký kraj	13 959,11 Kč	11 373,24 Kč	12 637,44 Kč
Jihočeský kraj	16 099,73 Kč	12 767,50 Kč	14 227,56 Kč
Celkem	15 184,82 Kč	12 546,93 Kč	13 775,83 Kč

Zdroj: vlastní výzkum

Pouze jeden pohled na příjmy dlužníků, a to na jejich průměr, by neměl dostatečnou vypovídací hodnotu. Z toho důvodu jsou v následujících dvou tabulkách (tab. 3 a tab. 4) uvedeny podíly dlužníků v jednotlivých krajích zařazených do několika příjmových skupin.

Tabulka 4 | Přehled příjmů dlužníků podle jednotlivých kategorií (1)

Kategorie příjmu	Praha	Králové- hradecký kraj	Pardubický kraj	Plzeňský kraj
Méně než 5 tisíc Kč	5,03 %	3,80 %	6,52 %	24,67 %
6 – 10 tisíc Kč	6,70 %	18,48 %	14,35 %	13,09 %
11 – 15 tisíc Kč	32,40 %	44,02 %	42,61 %	32,83 %
16 – 25 tisíc Kč	47,49 %	29,62 %	31,74 %	26,38 %
26 – 35 tisíc Kč	7,82 %	3,26 %	3,48 %	2,28 %
Více než 35 tisíc Kč	0,56 %	0,82 %	1,30 %	0,76 %
Celkem	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Zdroj: vlastní výzkum

Vyjma Plzeňského kraje jsou si jednotlivé kraje velmi podobné. Většinou se jejich příjmy pohybují mezi 10 000 Kč a 25 000 Kč, přičemž více než 25 000 Kč vydělává maximálně 5 % dlužníků ve všech krajích s výjimkou Prahy, kde takto vysokých příjmů dosahuje více než 8 % dlužníků úspěšně žádajících o oddlužení. Opačným extrémem jsou příjmy pod 5 000 Kč, kterých také dosahuje jen malé procento dlužníků v každém kraji, kromě již zmiňovaného Plzeňského kraje, kde bylo oddluženo téměř 25 % dlužníků z této skupiny. Je s podivem, že se tolika dlužníkům povolil proces oddlužení, když jednou z hlavních podmínek oddlužení je schopnost uhradit alespoň 30 % dluhu svým věřitelům v horizontu příštích pěti let. Další možností, jak uhradit závazky, je ovšem zpeněžení svého majetku a úhrada věřitelům. Využití této možnosti dlužníky by mohlo tuto diskrepanci vysvětlovat. Podobně na tom byl i Ústecký kraj, i když podíl nízkopříjmových dlužníků zde nedosahoval výše Plzeňského kraje.

Tabulka 5 | Přehled příjmů dlužníků podle příjmových kategorií (2)

Kategorie příjmu	Liberecký kraj	Středočeský kraj	Ústecký kraj	Jihočeský kraj
Méně než 5 tisíc Kč	1,38 %	4,30 %	11,27 %	6,36 %
6 – 10 tisíc Kč	11,03 %	12,04 %	18,41 %	14,13 %
11 – 15 tisíc Kč	33,10 %	37,63 %	37,94 %	37,81 %
16 – 25 tisíc Kč	50,34 %	41,72 %	29,52 %	37,46 %
26 – 35 tisíc Kč	3,45 %	3,66 %	2,54 %	3,53 %
Více než 35 tisíc Kč	0,69 %	0,65 %	0,32 %	0,71 %
Celkem	100,00 %	100,00 %	100,00 %	100,00 %

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 6 | Přehled průměrných dluhů dlužníků podle pohlaví a po jednotlivých krajích

Kraj	Muži	Ženy	Ø Dluh dlužníků
Praha	797 493,25 Kč	759 221,92 Kč	774 402,17 Kč
Královehradecký kraj	735 010,28 Kč	638 373,25 Kč	685 903,96 Kč
Pardubický kraj	823 844,45 Kč	670 496,79 Kč	748 844,72 Kč
Plzeňský kraj	632 471,63 Kč	664 347,50 Kč	650 288,18 Kč
Liberecký kraj	764 736,93 Kč	510 685,94 Kč	647 347,85 Kč
Středočeský kraj	856 813,68 Kč	802 792,17 Kč	826 659,43 Kč
Ústecký kraj	738 610,14 Kč	613 963,99 Kč	674 608,00 Kč
Jihočeský kraj	828 031,95 Kč	774 840,38 Kč	798 252,16 Kč
Celkem	758 613,75 Kč	686 124,93 Kč	719 881,23 Kč

Zdroj: vlastní výzkum

V návaznosti na strukturu průměrného příjmu podle pohlaví dlužníka je zajímavá tabulka 6 uvádějící průměrné dluhy dlužníků podle pohlaví. Jednoznačně totiž potvrzuje přímý vztah mezi výší příjmu a výší dluhu v jednotlivých krajích – jelikož mají muži vyšší průměrné příjmy než ženy, mají i vyšší průměrnou výši celkového dluhu. Úměra se ovšem nedá použít navzájem mezi kraji, protože například Praze, kde jsou průměrné příjmy nejvyšší, je průměrný dluh v porovnání s kraji Pardubickým, Středočeským a Jihočeským nižší.

Podobně jako v případě příjmů bylo i u dluhů nutné tyto analyzovat jak pomocí středových hodnot, tak podle kategorií dluhu, do nichž jednotliví dlužníci patří. Nejčastěji dlužníci v jednotlivých krajích dluží více než 200 tis Kč a méně než 1 mil. Kč.

Tabulka 7 | Přehled celkových dluhů dlužníků podle kategorií (1)

Výše dluhu	Praha	Králové-hradecký Kraj	Pardubický Kraj	Plzeňský Kraj
Méně než 200 tisíc Kč	5,03 %	11,14 %	8,70 %	12,55 %
201 – 500 tisíc Kč	35,20 %	37,50 %	36,96 %	37,45 %
501 – 1 000 tisíc Kč	32,96 %	31,79 %	32,17 %	37,07 %
1 001 – 1 500 tisíc Kč	17,88 %	11,96 %	10,00 %	9,32 %
1 501 – 2 000 tisíc Kč	5,03 %	4,62 %	6,96 %	1,71 %
Více než 2 000 tisíc Kč	3,91 %	2,99 %	5,22 %	1,90 %

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 8 | Přehled celkových dluhů dlužníků podle kategorií (2)

Výše dluhu	Liberecký Kraj	Středočeský Kraj	Ústecký Kraj	Jihočeský Kraj
Méně než 200 tisíc Kč	7,59 %	6,68 %	11,41 %	7,04 %
201 – 500 tisíc Kč	38,62 %	31,90 %	38,83 %	41,20 %
501 – 1 000 tisíc Kč	42,76 %	36,64 %	32,01 %	27,46 %
1 001 – 1 500 tisíc Kč	5,52 %	12,50 %	11,25 %	11,27 %
1 501 – 2 000 tisíc Kč	3,45 %	5,82 %	3,33 %	5,99 %
Více než 2 000 tisíc Kč	2,07 %	6,47 %	3,17 %	7,04 %

Zdroj: vlastní výzkum

Méně početnou skupinu tvoří dlužníci s dluhem nižším než 200 tis. Kč. Tato skutečnost se dá vysvětlit především nízkou potřebou oddlužení při této výši dluhu. Nejedná se o závažnou částku a většina osob je schopna svým závazkům dostát, popřípadě si na úhradu vzít půjčku a dostat se postupně do vyšší kategorie dluhu, kde si následně již uvědomí svůj problém a žádá o oddlužení. Na druhé straně je zde skupina dlužníků s dluhy přesahujícími 1,5 mil Kč, která se svou četností rovná předchozí skupině. Ovšem

důvod nízkého zastoupení ve vyšších dluhových skupinách je opačný. Mezi podmínkami ke schválení návrhu na oddlužení je schopnost splatit alespoň 30 % dluhu v průběhu 5 let od zahájení procesu oddlužení. V případě celkových dluhů vyšších než 1,5 mil Kč není pro většinu dlužníků reálné (se svou výší příjmů) tuto podmínku splnit, a povolených oddlužení v této kategorii proto není příliš mnoho.

Na závěr se podívejme na výsledky výzkumu s ohledem na strukturu věřitelů. Při získávání dat byly dluhy rozděleny v závislosti na věřitelích do 3 skupin. První definovanou skupinou byly bankovní instituce vybrané ze seznamu licencovaných bankovních institucí pod ČNB. Druhou skupinou byly nebankovní finanční subjekty, které se specializují na poskytování spotřebitelských úvěrů. U této skupiny se před zahájením výzkumu předpokládalo, že se bude jednat o nejčastější skupinu věřitelů. Předpoklad vycházel ze všeobecně známého neprofesionálního přístupu některých společností a poskytování půjček i méně bonitním klientům. Hypotéza byla výzkumem potvrzena – ve všech krajích vykazovalo dluh k druhé skupině věřitelů průměrně devět z deseti dlužníků. Na druhou stranu i zastoupení bankovních subjektů se výrazně blížilo podobné hranici. Při uvažování dříve zmíněného předpokladu, že si bankovní instituce vybírají více bonitní klienty než instituce nebankovní, můžeme dojít k závěru, že vzorovou situací je dlužník půjčující si nejdříve od banky (vzhledem k málo závazkům je pro banku dostatečně bonitní) a následně si sjednávající půjčky u nebankovních institucí, čímž se postupně dostává do finanční tísně. Vzhledem k růstu oddlužení fyzických osob dochází k výrazným ztrátám na straně věřitelů (především bankovních a nebankovních institucí), a ve většině společností tak v posledních letech vzrůstá důležitost predikčních modelů zaměřených na osobní bankroty, zejména pak credit scoring a zpracování informací o kreditních kartách [Xiong, 2013]. Poslední skupina věřitelů byla nazvána „ostatní“ a zahrnuje veškeré závazky nespádající do prvních dvou skupin. Jedná se zjm. o závazky z pojištění, nájem, exekutorský poplatek, pokutu za jízdu na černo, dluhy vůči mobilnímu operátorovi a závazky za právní služby. Poslední skupině věřitelů dlužilo v průměru ve všech krajích na 70 % dlužníků.

Tabulka 9 | Rozložení napříč skupinami věřitelů

Kraj	Pouze 1 skupina věřitelů	2 skupiny věřitelů	Všechny skupiny věřitelů
Praha	6,15%	38,55%	55,31%
Královéhradecký kraj	4,08%	45,92%	50,00%
Pardubický kraj	5,22%	59,57%	35,22%
Plzeňský kraj	4,36%	43,64%	51,99%
Liberecký kraj	4,83%	35,86%	59,31%
Středočeský kraj	3,02%	44,92%	52,05%
Ústecký kraj	4,29%	43,65%	52,06%
Jihočeský kraj	5,30%	33,57%	61,13%

Zdroj: vlastní výzkum

V tabulce 9 je znázorněna četnost dlužníků podle zastoupení jedné či více skupin věřitelů mezi jejich závazky. Z prvního sloupce vyplývá, že o oddlužení úspěšně žádala pouze hrstka dlužníků, kteří dlužili jen jedné skupině věřitelů (tzn. buď pouze bankovním institucím, pouze nebankovním finančním institucím, nebo pouze ostatním). Většinou se jedná o kombinaci hypotéky a úvěru u bankovního subjektu, nebo o skupinu spotřebitelských úvěrů vůči několika nebankovním finančním institucím, kdy je mezi dlužníky zvykem úvěr splácet úvěrem. Nicméně ve všech krajích, kromě Pardubického, mají dlužníci závazky vůči všem typům věřitelských skupin.

Závěr

Při výzkumu byla získána a následně analyzována data o velkém množství dlužníků. Výsledky zde prezentované lze shrnout následovně: 1) výsledky jednotlivých krajů jsou si ve všech zkoumaných kategoriích velmi podobné a nedochází mezi nimi k vážným odchylkám; 2) z výzkumu vyplývá korelace mezi výší příjmu a výší dluhu, kdy zpravidla vyšší průměrný příjem dlužníka většinou odpovídá i vyššímu dluhu; 3) v každém kraji má nejčastěji dlužník příjem mezi 11 a 25 tisíci Kč a výše jeho dluhu se pohybuje mezi 201 a 1 000 tisíci Kč; 4) dohromady obě tyto zkoumané kategorie zahrnují v každém kraji více než 60 % všech dlužníků; 5) zmíněná korelace se projevuje především při zkoumání dlužníků v závislosti na pohlaví, kdy muži-dlužníci dosahují vyšších příjmů než ženy, ale zároveň vykazují vyšší dluh vůči svým věřitelům; 6) z výsledků výzkumu také vyplývá, že většina osob žádajících o institut osobního oddlužení, je zadlužena vůči více než jedné skupině věřitelů; 6) u všech krajů, s výjimkou Pardubického, byl pozorován zajímavý fakt, a sice, že nadpoloviční většina dlužníků měla závazky vůči všem třem definovaným skupinám věřitelů současně.

Přestože se hypotéza, že více než 90 % dlužníků má dluh vůči nebankovním finančním institucím, výzkumem potvrdila, bylo překvapením, že téměř stejným podílem se na pohledávkách podílely i bankovní instituce, u nichž by se očekávala větší obezřetnost při poskytování půjček a selekci dlužníků.

Za hlavní příčiny osobních bankrotů jsou považovány nezodpovědnost při uzavírání úvěru a ztráta zaměstnání. Důvody ztráty zaměstnání jsou různé a nezávisí vždy pouze na individuálních schopnostech jedince, nýbrž také na stavu pracovních příležitostí v regionu. Nezodpovědnost při uzavírání úvěru je naproti tomu možné vždy (i když zjednodušeně) přisoudit nedostatečné individuální finanční gramotnosti. Finanční gramotnost mnohých obyvatel není dnes opravdu na optimální úrovni, a přestože se základy řízení osobních financí zavádí do výuky na základních školách, mělo by vzdělávání v oblasti osobních financí s důrazem na rizika probíhat i v dalších fázích života. Jednou z možností, která by pokryla široké spektrum obyvatel, je zavedení pravidelných školení zaměstnavatelem probíhajících podobně jako školení BOZP nebo požární ochrany. Získané povědomí o tom, jak se při finančních potížích zachovat, by tak tlumilo i následné zdravotní či sociální důsledky takové krize.

Literatura

ČNB (Česká národní banka), 2016. Databáze ARAD [online]. [cit. 21. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/docs/ARADY/HTML/index.htm>

ČSÚ (Český statistický úřad), 2016. Veřejná databáze ČSÚ [online]. [cit. 25. 8. 2016]. Dostupné z: <http://www.vdb.czso.cz>

- DRAGHICI, C., 2015. Insolvency of Individuals in European Legislation – Great Britain. In *International Conference of Law, European Studies and International Relations* (3rd edition), 173–178, Bucharest: Titu Maiorescu University. ISBN 978-606-27-0222-9.
- HÁSOVÁ, J. a MORAVEC, T., 2013. *Insolvenční řízení*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-459-9.
- MSPČR (Ministerstvo spravedlnosti České republiky), 2014. Insolvenční rejstřík [online]. [cit. 31. 7. 2016]. Dostupné z: <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>
- NS, 2010. *Rozhodnutí nejvyššího soudu v Praze ze dne 11. 5. 2010*, Sp. zn. KSPH 30 InS 2561/2010, 1VSPH 280/2010-A.
- PASKEVICIUS, A. a JURGAITYTE, N., 2015. Reasons for Bankruptcy of Natural Persons in Lithuania. *Ekonomika*, 94(2), 144–160, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.444>
- ROBACK, J., 1988. Wages, Rents, and Amenities: Differences among Workers and Regions. *Economy Inquiry*, 26(1), 23–41, <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1988.tb01667.x>
- SAVU, A. et al., 2016. The Intersection of Health and Wealth: Association between Personal Bankruptcy and Myocardial Infarction Rates in Canada. *BMC Public Health*, 16(31), <https://doi.org/10.1186/s12889-016-2705-x>
- SMRČKA, L., 2011. The Relation between Indebtedness of the Government, Public Sector and Households in the Czech Republic. In *Finance and the Performance of Firms in Science, Education and Practice 2013. Proceedings of the 5th International Scientific Conference on Finance and Performance of Firms in Science, Education, and Practice*, 433–446. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 978-80-7454-020-2.
- XIONG, T., 2013. Personal Bankruptcy Prediction by Mining Credit Card Data. *Expert Systems with Applications*, 40, 665–676, <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.07.072>
- ZÁKON č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů* 2017.